MONITOR
Na R. P. 1774.
Nro LXXIX.
Dnia 1. Pazdziernika

Kontynuacya.
O Dobrym porządku Towarzystwa.

o Wodzie dla zdrowia powszechnego w Państwie.

ZObaczywszy w Monitorze poprzedzaiącym, że Człowiek bez powietrza żyć pułgodziny nie może, y że powietrze iest sprężyną naypotrzebnieyszą do życia źwierząt, można mowić toż samo prawie o wodzie, y że źwierzęta nie mogą żadną miarą żyć bez wody. Opisuią wodę,

że to iest Ciało ciekłe, bez zapachu, bez smaku, czyste, nie maiąca żadnego koloru, y ktore w pewnym stopniu zimna odmienia się w Ciało twarde, ułomne y przezrzoczyste, ktore nazywaią, lodem. Ztąd rzecz widoczna iż ciekłość wody zawisła od pewnego stopnia ciepła, albo ognia: bo iak skoro zbędzie ciepła do 32. stopnia Thermometru czyli *ciepłomierza* Fahrenheita, albo według Reaumura do 0. woda w lod odmienia się. Cząstki wodne są tak małe y proste, że ieszcze ich do tych czas ani zmierzono, ani zmiarkowano między niemi rożnicy. Ztym wszystkim woda nigdy nie iest czysta y zawsze zmieszana z partykułami obcemi. Bo powietrze iest zawsze nad wodą y w wodzie, a iako powietrze przyimuie y zawiera w sobie wszystkie Ciała lataiące, nie trudno iest zrozumieć że woda zamyka w sobie partykuły obce, ktore nie należą do istoty wody. A zatym woda nie iest, iako powietrze, zawsze iednakową rzeczą y iednakowey

wey dobroci, ale ieſt rożna według rozmaitości mieyſcą.

Przyrodzenie używa wody do wyprowadzenia na świat wſzyſtkiego ſtworzenia, nie maſz żadney rzeczy na świecie w ktoreyby ſię nie znaydowało wody, żadne ſtworzenie rość y żyć nie może bez wody, wſzyſtkie ſtworzenie powiękſzaią ſię przez wodę, á Fizycy wiedzą dobrze, iż nawet kruſzce w ziemi, robią ſię przez ſpoſob wody.

Jeſt to wielki w przyrodzeniu śrzodek rozpuſzczania, a razem inſtrument, przez ktory wſzyſtko ſkłada. Ciało naſze ieſt napełnione wodą, ktora ieſt obrotem wſzyſtkich innych partykuł, tak dla doſtarczenia tego co powinno bydź wyprożnione, iako też dla zachowania organow w poruſzeniach ſwoich, to ieſt, dla utrzymania cyrkulacyi krwi, od ktorey odłączaią ſię wſzyſtkie inne humory dla utrzymania zdrowia.

Woda ieſt daleko cięższa niżeli powietrze, y ciężar wody do ciężaru

powietrza ma ſię iak 850. do iednego, to ieſt, że woda ieſt ośmſet pięćdzieſiąt razy cięższa niżeli powietrze. Ale woda nie może bydź ściśniona iako powietrze, y ubywa iey na tey właſności ſprężynney, ktorey nie ma żadne inne ciekące Ciało oprocz powietrza.

Wodą bywą pod ziemią albo na ziemi. Tę ktora ieſt na ziemi trzeba mieć za wodę dyſtyllowaną, gdyż przez gorącość słoneczną wyſzła iako wapor do pewnego wyſokości ſtopnia powietrza, ktore zgromadzaiąc ſię w krople, ſpada znowu ze śniegiem albo deſzczem na ziemię dla ſkropienia iey y uczynienia żyzną. To ſię działo od początku świata y dziać ſię będzie aż do końca. Bez tego nic by nie mogło ani rość, ani żyć, ale wielki Stworca chce tego, aby ten padoł ziemi był napełniony nieſkończoną mnogością ſtworzenia. Ta woda deſzczowa kiedy nie pada ani na dachy, ani na ziemię, ale proſto

ſto w ſzklane naczynie ieſt czyściey-ſza nad inne wody, nie bez tego iednak, żeby nię miała przyiąc w ſiebie, płynąć powietrzem, iakich partykuł obcych, ale niemożna ięy mieć zadoſyć.

Woda podżiemna ta, ktora wychodząc z głębokości Ziemi źrzodłami, y pozbywſzy ſłoności, ieſt naylepſzą do picia. Wiadoma to ieſt rzecz, iż źrzodła, podobnie iako żyły, maią ſpoienie z wielkim Morzem, y iako z ſercem z nim cyrkulacyą. Dla czego niemożna by ich pić było, gdyby nie pozbywſzy ſwoiey ſłoności, ſłodkiemi ſię nie ſtały, co przyrodzenie czyni przez ewaporacyą y dyſtyllowanie, a na morzu podobnie też czynią, dyſtylluiąc wodę ſłoną morſką, robią z niey ſłodką do picia. To daie ſię teraz przez ſię ſamo rozumieć, że wſzyſtkie wody nie mogą bydź cale czyſte, przechodząc przez rozmaite ziemie y biorą z ſobą partykuły podziemne, iako to ſiarkę, koperwas, ſaletrę, hałun &c. Ponieważ woda nigdy nie ieſt czyſta, a

prze-

przecie tak potrzebna dla zdrowia y życia ludzkiego wraz tylu innych potrzeb, należy koniecznie wiedzieć, ktora woda ieſt lepſza, y iak potrzeba poprawić wodę nieczyſtą aby ſię pić dała. Woda ieſt ta naylepſza, ktora naylekſza, bez ſmaku, y koloru przezroczyſta.

Czyſtość, ſmak y kolor kożdy poznać może, a letkości dochodzi ſię przez inſtrument ſklanny, na ktorym ſą wyznaczone ſtopnie, y ten ſię zanurza w wodzie. Jm głębiey ten inſtrument ſię zanurza, tym woda ieſt lekſza, a maiąca mniey obcych cząſtek, także lepſza. Wody błotniſte y śmierdzące ſą nayſzkodliwſze zdrowiu, w czaſie iednak potrzeby można ie przeczyścić przez filtracyią czyli przecedzenie, przez płotno we dwoie albo we troie złożone, a ieſzcze lepiey przez wodny papier we czworo; kiedy ſię ugotuie woda y poſtoi, robactwo y inne plugaſtwa opadaią na ſpod, y wodę pić można. Naylepſzy ſpoſob ieſt pędzenie przez ru-

ry,

ry, bo nie przychodzi do czapki iak tylko woda czysta a wszystkie partykuły obce y słone zostaią się na spodzie Alembika, ale ta poprawa nie może służyć łatwo dla wszystkich.

Polska dosyć ma dobrey wody, maiąc tyle źrzodeł y rzek iako y inne kraie, ale woda, ktora się wyciąga ze studzien, zazwyczay nie bywa dobra, a nawet w Warszawie, oprocz tych ktore pochodzą ze źrzodła. Zeby tedy mieć obfitość dobrey wody do picia wszędzie, gdziekolwiek są Rzeki, opiszę tu sposob dość prosty y łatwy do wykonania. Bierze się kilka wielkich Beczek czystych y napełnionych wodą rzeczną, a gdy się postawią w Piwnicy, wsypuie się w każdą Beczkę trzydziesta część piasku czystego, ktory tak długo płokać pierwey potrzeba, poki aż woda nań wylana y poruszona, nie będzie ciekła tak czysta iak była. Potym niechay postoi przynaymniey dni dziesięć, a będzie tak czysta iak krzyształ, słodka, smaczna y zdrowa.

Zwier-

Zwierzchność czyni dobrze dla dobra powſzechnego kiedy dobre wody ſprowadza przez rury, y nakazuie także ſtudnie publiczne y partykularne, gdzie dobra woda, robić, a gdzie niemaſz dobrych, nauczać każe obywatelow iak ie poprawiać. Niepodobna rzecz prawie do wierzenia iak wiele pomaga zdrowiu woda dobra, y iak wiele przyczynia ſię ſłabości tym, co złą piią. Obfitość dobrey wody przechodzi wſzyſtkie Piwnice napełnione winami, wodkami, y naylepſzym piwem, bo to ieſt wſzyſtko fraſzka względem dobrey wody dla dobra publicznego.